

Csapody Miklós
(1955, Sopron)
irodalomtörténész,
történész

Csapody Miklós

Kinczsásás

(részletek)

Páskándi Erdélye, avagy a létezés sok pompás itala

Huszonöt éve, hogy meghalt Páskándi Géza, válogatott esszéi most jelentek meg a Magyar Naplónál. A kolozsvári egyetem bölcsészka helyett 1957-től börtönben és kényszermunkatáborban töltött hat évet. Amikor szabadult, így bocsátották el: „ami bent történt, amit hallott, látott, soha senkinek nem beszélhet”. Nem sejtette, hogy rábólintása „egy *elkötelezettség* vállalása volt, csak hogy nem az állam s a szervek felé, hanem egy új irodalmi stílus tekintetében. Ha úgy tetszik: egy létstiliztikai obligó vállalása. Hogy ezután írásaimban az »egyes beszéd« majd a képes beszéd, az abszurd, a parabola, allegória, fabula, groteszk és egyéb szimbólumok vegyék át a stafétabotot.” És persze az abszurdoid, saját menekülési útja. Hiszen „ha Dürrenmatt ír – teszem azt – parabolát, csodálatos szabadságú írás [...], ha valaki Kolozsvárott vagy Szegeden, Pesten – az először is »nyugatmajmoló«, sanda szellemű csempész, miegymás. Ha a dél-amerikai író nyúl népe mítoszaihoz – világgraszoló, zseniális. Ha ezt én teszem: provincializmus, vicinalitás. Ezért is kellett kitalálnom az abszurdoid fogalmat később ('70 körül), hogy megmeneküljek az ideológiai keresztre vagy stílszerűbben: ötágú csilagra feszítéstől, noha ez végül mégse egészen sikerült” (*Begyűjtött vallomásaim*). Amit 1974-ben Budapestre magával hozott, nem a menekült (áttelepedett) úti batyuja volt, hanem vonatszerelvény. A rakomány a *Piros madár* (még 1956-ban bezúzták), a *Holdbumeráng* (1966) és

az *Üvegek* (1968), *Az eb olykor emeli lábát* (1970), a *Tű foka* (1972), *A vegytisztító becsülete* (1973), a *Beavatkozás* (1974) volt, és a még Kolozsváron bemutatott történelmi drámák: egy darab Erdély. Erdély Páskándi számára „földrajzi-történelmi-gazdasági és (persze) *lelki* táj. *Európa* földjén. [...] ha azt mondjuk, *Erdély* – ezt temérdek szóval, fogalommal, kifejezéssel, elvontabbakkal is helyettesíthetjük: az egyszer már birtokolt, de most elveszett dolog; a sosem birtokolt, de most meglévő; a múlt gravitációs ereje; a jövőendő ígérettartalma; vágyak történelmi konvergencia-pontja stb. E fogalmakkal s így Erdéllyel is – minden nép a maga némileg sajátos történelmi útján mindig találkozik. Képesség, módszer, látószög, észjárás kérdése, hogy ami *helyi* (lokális, provinciális), azt milyen – akár ontológiai, lételméleti – magasságokba emeljük föl. Erdély tehát százszorta több mint Erdély. De még ha csak ennyi lenne is...” (*A sírbrólok*)

Az a minden asszociatív burjánzása és játékosága, látszólagos bonyolultsága ellenére logikusan rendezett, mégis drámaian súlyos világgép, amelynek tengelyében a trianoni és az 1956-os magyarság sorsa áll, valamennyi művében megjelent. Lételméleti töprengéseiben, publicisztikai írásaiban és a leletmentő-kísérletező művekben. A nyolcvanas évek derekán lassanként mégis új helyzetet észlelt, aminek három oka bizonyosan volt. Mindenekelőtt a diktatúra tombolása, az erdélyi magyarság létét fenyegető veszély fokozódása. Másodsor az a kapkodás, amelyet a vesztesre álló „létező szocializmus” és az elszakított magyarság

ügyét megkerülni már nem tudó magyar politikai vezetés mutatott, végül az új európai, világpolitikai összefüggések. E három tényező különös helyzetet teremtett az író számára: azon a magaslati ponton, ahová őt mitizált „avantgárd-historikus” erdélyisége, 1956-os múltja, európai magyarsága emelte, az erdélyi és magyarországi válság kettős nyomása egyszerre töltötte el kétségbeesett kiábrándultsággal, a jóslatai beteljesülése fölötti aggodalommal, egyszersemind reménnyel, a munkabírását fokozó aktivitással. Ma mégis úgy tűnik, utókora önmagát óvja a tanulságoktól. „Kik a »ki-

A Dumaposta asztaltársaság

A húszas évek végétől az akkor közel százezres, kétharmados magyar többségű Kolozsvár több mint félszáz nyomdájából nagyjából 400 sajtótermék került ki. Olyan napilapok, mint a polgári liberális Ellenzék, a Független Újság, az Országos Magyar Párt irányvonalát követő Keleti Újság, a cionista Új Kelet. Itt jelent meg az unitárius Keresztény Magvető, a Napkelet, a Magyar Nép és a Pásztortűz, az Erdélyi Irodalmi Szemle, a Korunk, az Erdélyi Helikon és az Erdélyi Szemle. „Erdély fővárosa” volt a fő színhelye a kisebbségellenes sajtótörvények, a cenzúra elleni fellépéseknek, az újságíró-szakszervezet küzdelmeinek is. Újságírónak lenni társadalmi rangot jelentett akkor is, ha Fehér Dezső, Ady barátja, a Nagyváradi Napló szerkesztője úgy vélte, minden erdélyi újságíróra legalább hat álhírlapíró jutott. Pezsgő magyar sajtóélet zajlott, hiszen Méliusz József szerint nemcsak a hírlapíró, de az író is „kávéházi ember. Legalábbis az volt hajdanán, amikor vitában, füstben irodalom és időszerűség, irodalom és társadalom, irodalom és újság tündéri szerelemben vagy éppen szerelmes perpatvarban éltek együtt, de mindenképpen termékenyítő izgalmában. Modern és európai irodalommá a kávéházban is lettünk, a zsongásban, nyüzsgésben, ami városiasodásunkkal járt, társadalmiságunk

beszélés», a »kidualogizálás« képviselői? Ez itt a kérdés. A művészet pedig úgy segítheti a *kataritikus élményt*, hogy semmit el nem hallgatva nagyon *árnyalatosan* beszél. A múltó haragoknak tehát – *igen*. A gyűlöletnek – *történelmi nem!* Csak így lehetünk büntelenek e tájakon mi, valamennyien, akik ugyan nem tudjuk még: megváltozik-e a haragtól, a dühtől az anyatej íze, vegyi összetétele, hosszú időre legalábbis, de azt igen: miként az anyatej után megkóstoljuk a létezés sok más pompás italát – ugyanúgy keressük a megértés alakjait” (*A ránk testált gyűlöletről*).

európai korszerűsödésével. Még a harmincas évek »népi« irodalma is, legalábbis koncepciójának kiforrása, jórészt kávéházakban alakult, a budapesti Centralban. Hát még a magyar avantgardizmus!”

A kolozsvári magyar elitek (arisztokrácia, egyetemi tanárok, orvosok, jogászok, tisztviselők, iparosok-kereskedők, írók, újságírók, művészek) társadalmi életének számos „közös foyer” kínált színhelyet a második világháború végéig, amikor megszűnt minden magyar közösségi élet. Az írók, újságírók tekintélyes része a főtéri New York pompás épületében összeülve találkozott egymással. A Dumaposta törzsasztalánál délutánonként Gaál Gábor, a Korunk szerkesztője trónolt (az asztaltársaság Kozma Miklós budapesti Dunaposta hírügynökségéről nyerte a nevét). A szigorú Gaált Mord Majornak, a fürge egyetemi hallgató Gáll Ernőt Szaladgállnak, a cikkeknek ostoba címekeket adó Olajos Domokos szerkesztőt Címbaromnak, a kistermetű Mátyás Mátyás nőgyógyászt Hüvely Matyinak, Szilágyi András orvos író Handa-Bandinak tisztelték. Annak ellenére, hogy a két szomszédvár, a marxista Korunk és a transzszilvanista Helikon élesen szemben állt egymással, szerzőik nem csak a New York fényűző boltzatos termében férték meg. A Korunk könyörtelen „kemény magja” és a Helikon irodalmi

koalíciója ellentétének politikai-ideológiai okai voltak, mégis 60 jelentékeny író, költő, műfordító, esszéíró „járt át” az ellenfél szomszédvárába (a Helikon 56 tagú „marosvécsi íróparlamentjéből” 14-en voltak Korunk-munkatársak).

Mi zajlott a Dumapostában? Heves, olykor vitriolos viták irodalomról és politikáról, művekről és emberekről, eseményekről, az erdélyi magyarság sorsáról, hír- és eszmecsere, játék, társadalmi élet. A baloldaliak politizáltak, a katolikus Dsida Jenőt az irodalom és a művészet foglalkoztatta. Nagy részük zsidó származású volt, az asztaltársaság mégsem volt „zsidó intézmény”, tagjai ateisták, istenhívők, polgári radikálisok, konzervatívok, szociáldemokraták és kommunisták, cionisták és szabadkőművesek közül verbuválódtak, a „csúcs-

értelmiségiektől” Péter Lajos cipésmesterig. A törzstagok és a vidékről betérők, külföldiek közül eddig 78 írot, publicistát, művészt sikerült azonosítani. Az asztaltársaság viszonylag állandó, ma 64 főben meghatározható tagságához tartozott többek közt Bárd Oszkár, Karácsony Benő, Kós Károly, Krenner Miklós (Spectator), Ligeti Ernő, Szántó György, Szentimrei Jenő, Tamási Áron. Ritka vendég volt Déry, Karinthy, Móricz, Szabó Dezső „és még sokan mások”: nagy magyar írók, akik klasszikus műveket alkottak, sokan, akik mulandó írásaikkal hasznosan formálták a közízlést, és akik az egyre komorabb időkben a mindennapi tájékozódást szolgálták. Akik élvezték eszmecseréik termékenyítő feszültségét, a csípős és öldöklő tréfát, egymás társaságát a kollegiális együttlét menedékében.

Földi Péter: Asszonyének II.